

A gyermek életrajza.*

Írta: NAGY LÁSZLÓ.

E leírásban adom a gyermek és ifjú életrajzát a csecsemőkortól a 20 éves korig, életkorokra felosztva. Ma már a gyermektanulmány igen fejlett tudományi. A gyermek fejlődéséről hatalmas kötetek jelentek meg. Ezért ebből az összefoglalásból rengeteg anyag maradt ki, amit a tudomány ismer és részletesen tárgyal. Alkalmazkodnom kellett a helyzet-hez, a célhoz, hogy *rövid, praktikus* felvilágosítást nyújtsak a szülőknek s általában az érdeklődőknek. Úgy oldottam meg a dolgot, hogy biológiai szempontból indultam ki. Mindig az élet biológiai folyamataiból s külső körülményeiből. Ehhez tűztem annyit a gyermek pszichológiai fejlődéséből, amennyi a biológiai szempontok megvilágítására szükségesnek látszott.

CSECSEMŐ KOR 0-6 HÓNAPIG.

Testi élet. Fő jellemvonása a csecsemőkornak a vegetatív élet élénksége. A szervezet anyagcseréje igen élénk, amit bizonyít, hogy ebben a korban naponként 10-12 grammal növekszik a test súlya s a teljes jóllakottság után is elkövetkezik körülbelül 2 óra múlva az éhség, vagyis a táplálék megemésztése és felszívódása (a felnőttben 5-6 óra alatt), a csecsemő naponként 12-15-ször vizel (a felnőtt 4-5-ször), percenként 30-40-szer lélegzik (a felnőtt 18-szor), a csecsemő ütőere percenként

* 1931. február 25-én hall meg Nagy László, a nagy tudós és nagy pedagógus, Magyarországon a gyermektanulmányozás és intézményeinek megteremtője, közel harminc éven át vezére és éltető szelleme. Itt közölt értékes, szép tanulmánya legutolsó munkája, fáradhatatlan, fényes szellemének végső lobbanása.

120-130-at (a felnőtté csak 60-70-et) ver. A csecsemő gyors fejlődése teszi szükségessé a vegetatív szervek élénk működését. A csecsemő csak testi gyarapodásának él. Az újszülött naponként átlag 21 órát alszik, még 6 hónapos korában is átlag 2-öt.

Mozgás. A vegetatív élet uralkodó voltánál fogva a csecsemő mozgásai közül a belső szervek, a szív, a bél, a tüdő, a vér mozgásai az uralkodók. A szándékos (állatéleti) mozgások közül a legjellemzőbb a csecsemőkorra nézve a *szopás*, ami szintén a vegetatív étellel függ össze. Ez az összetett mozgás a csecsemőnél azonnal tökéletes fokon mutatkozik, ebben fejlődés nincs. A többi mozgások már vagy *ösztönös kifejező mozgások*, pl. a szopás közben a jól eső érzést lábujjainak kinyújtásával fejezi ki, a világosság ellen a szem behunyásával védekezik. Ilyen a sírás is, amellyel különböző állapotát, éhségét, fáradtságát, rossz fekvését, ruhája nedvességét, haragját jelzi. Némelyik szülő igen jól meg érti sírásából csecsemőjét. Volt szülő, aki 12 sírásmódját különböztette meg gyermekének. Egyszerű ösztönös reflexmozgásai a gyermeknek: saját arcának dörgölése, karmolása, fogás-mozgás a tenyere érintésekor.

Érzelmek. Mivel ebben a korban a gyermek még testi, vegetatív életet él s értelme is főleg az érzékszervek működéséből áll, főleg *testi érzelmei vannak*. Nagyobb erővel, indulatszerűen ebben a korban csakis az éhség, fáradtság, a belső szervek működési bajaiból származó érzelmek, vagyis a *fájdalmak* lépnek fel. De a kedvérzelmek sem hiányoznak a csecsemőkorban, amelyek azonban szintén testi természetűek. A langyos fürdő, az édes anyai kebel melegsége, a szopás, a tej édes íze támasztanak kellemes érzelmeket.

Az értelem. Az értelem ebben a korban az érzékszervek működésére szorítkozik. Értelem tulajdonképpen nincs. Az érzékszervek közül a legfejlettebbek az *ízlés* és *szaglás* szervei, a tapintás szervei közül pedig az *ajakkal* való tapintás, ami a fejlett vegetatív étellel függ össze. Jóval fejletlenebb a *látás* és *hallás*. A látás eleinte nem áll egyébből, mint a *világosság* fokainak észrevételéből, a csecsemő kezdetben nem lát tárgyakat, alakokat. Ezek megkülönböztetésére, egyáltalán arra, hogy a tárgyak létezését felfedezze, csak a 6-ik hét után válik képessé. Ekkor kezd a gyermek látásával is élvezni, ekkor lép fel a

mosoly, mint az értelem megnyilatkozása. A *hallás*, egyes rendkívüli esetektől eltekintve, még fejletlenebb a látásnál. A csecsemő csak a hang erősségi fokozatokat képes észrevenni, hangminőségi különbségeket rendszeren csak a következő időszakban képes felfogni.

CSECSEMŐ A 6-12 HÓNAPBAN.

Általában. A csecsemő életében ebben a korban is még mindig a vegetatív életműködések, táplálkozás, lélegzés, vérkeringés viszik a főszerepet. A többi életműködés ezeknek van alárendelve s ezeknek előmozdítására szolgálnak. De akkor már megkezdődik az önálló megélhetésre szolgáló szervek kifejlődése. A csecsemő kb. 6 hónapos korában kapja meg az első fogait, az alsó két középső metszőfogát, azután a felső kettőt, azután az alsó szélsőket s végül a két felső szélső metsző fogat. Ennyi foga van a gyermeknek egy éves korában, amelyeket máig jól tud harapásra használni. A gyermek akkor már nincs egyedül az anyatejre szorulva, kaphat már szilárd, de puha táplálékot (tejben főtt grízt).

Mozgás. A gyermek fejlettebb testi és szellemi élete szerint ekkor fejlődik ki a *fogásmozgás*. A fogás már szembetűnően magán hordja az okozati mozgás bélyegét. A gyermek minden tárgyat, amely kb. egy méter távolsáig az ő körébe kerül, igyekszik megfogni és rendszeren a szájába is vinni. A gyermek ekkor kéi tapintó szervét használja tárgyak megismerése, a kezét és ajkait. Nagyon kell vigyázni, hogy piszkos tárgyak ne kerüljenek kezébe. A gyermek másként is adja e korban önállóságának jelét. Tud ülni és ülve csúszni.

Érzelmek. A gyermeknek ebben a korban már kialakult vágyai vannak. Ennivalót akar, lefeküdni, felkelni, anyjához menni akar. Kívánságának nem teljesítésébe könnyen belenyugszik. De azok kielégítése neki örömet okoz, mosolyog, kacag. Játszik is, első játéka a bújócska. Tetszik neki a csiklandozás is. Saját magának élénk, eleven mozgása, kézmozgás, rúgkapálás nagy élvezetet okoz neki. Közben élénken sikongat.

Szellemi élet. Ez még mindig kezdetleges, de már magán viseli az értelmesség bélyegét. Tárgyak felismerésére még mindig

ujját és *száját* használja, de felfogja már a tárgyak alakjait is. Tetszenek neki az élénk *fényes* tárgyak, amelyeket meg akar fogni. A *hangokban* is kezd már élvezetet találni. A csengő a legkedvesebb játéka.

Beszéd. A gyermek kezdetben tagolatlan, állati hangokat ad. Hat hónapos korában kezdi meg rendszeren differenciált emberi hangok kiejtését, *gőgicsél*: gl, m, jj, va, ab, bab, pap. Akkor végzi ezt rendszeren, mikor elmerült, csendes hangulatban van.

A JÁRÓ GYERMEK, 12-18 HÓ.

Nagy esemény, mikor az álló gyermek anyja vezetése alatt először rakja egymás elé a lábait, ami 11-12 hónapos korában rendszeren elkövetkezik. Ilyenkor szinte elkomolyodik a gyermek, látszik rajta cselekedetének fontossága. Már tud két lábon állani s a járásmozgásokat végezni! Nem kell már minden tárgyat a helyébe vinni. Szabaddá lett. Csakhogy ez nem egy könnyen. Sok próbálgatásába kerül a gyermeknek, míg megtanulja az egyensúlyt. Érdekes nézni, hogy mennyire komolyan veszi a gyermek a járási tanulást s mennyire természetesnek tartja az eltöttyanásokat.

Két dolog fontos itt. Elhagyja a gyermek a négylábú állati sorsot s megnyílik előtte a tér. Ezért a járás együtt jár a látás gyereki kifejlődésével. Megtanul a gyermek összefoglalóan látni. Az egyenesen járó gyermek széles látókört kap. Nagy a látóköre s a tárgyakat összefoglalóan látja. A gyermek 100, sőt 200 m távolságra lát. Rámutat a torony órájára s mondja: „tik-tak”. Ekkor már nemcsak az alakokat látja világosan, összefoglalóan, hanem Baldwin kísérletei szerint a színeket is.

De ilyenkor mutatkozik a gyermekben a „rosszaság” is. Nem szereti, ha a szabad mozgásában gátolják. A járási tanuló gyermek már *akar* komolyan. Hiszen azért tanul meg járni, hogy hozzá jusson valamihez, enivalóhoz, papirosdarabokhoz, gombhoz, bothoz. Azokat bírni akarja s ha elérte, vagy a szájába leszi vagy a földhöz csapja. Ekkor kezdődik meg a küzdelem a gyermek és szülei között s a küzdelem annál nagyobb, minél

erősebb a gyermek akarata. Ez a küzdelem a szülő részéről is erős akaratot s nagy türelmet kíván. Mily nehézséget okoz pl. a gyermek leszoktatása az ujjszopásról!

A járás a gyermek akaratát fejleszti. De 12-18 hónap között jelenik meg egy másik képessége a gyermeknek, amely már inkább értelmét fejleszti, ez az utánozó képesség. A gyermek nemcsak mozog, hanem fel is fogja a mások mozgását s utánozza azokat. Ekkor lépnek fel a kérő, a búcsúzó, kedveskedő kézmozgások, a bujócskázás. Nagy jelentőségű dolgok ezek. A gyermek megtanul figyelni s a mozgások szimbolikus jelentését megérteni.

Ekkor lépnek fel a *beszédhangok*, amiről a következő fejezetben lesz szó.

A BESZÉLŐ GYERMEK A 18-36 HÓIG.

Az értelmes beszédhangok, a szavak kiejtésének ideje igen különböző. Némelyik gyermeknek, hogy úgy mondjuk, még 18 hónapos korában is az fontos, hogy tudjon járni, szaladni, mászni, szavak kimondásával nem törődik. A másik már 14 hónapos” korában 15-20 szóból álló szókincs felett rendelkezik. Már láttuk, hogy a gyermek a mozdulatokat 12-18 hónapos korában utánozza. De megtanulja általában már ebben a korban is a szavakat utánozni. De ha nem is utánozza a beszédet, kétségtelen, hogy megérti azt. A beszéd megértése általában jóval megelőzi a szavak kiejtését. A gyermek 12-18 hónapos korában, habár beszélni nem tud, de már értelmes lény.

A gyermeknek 18 hónapos korában indul meg igazán a beszéd fejlődése. Míg eddig egy hónapban 4-5, 7-8 szavat tanult el, addig a 18. hónapban rendszerint nagy erővel tör ki a gyermekből a beszélni akarás, ekkor már megtanul egy hónapban 15-20 szavat s két éves korában már 70-80-ra is felhág a havonként megtanult szavak száma.

A beszéd megtanulásában is ugyanazt a jelenséget tapasztaljuk, mint a járásban. A gyermek *akar* megtanulni beszélni. A beszéd neki nehézséget, de egyben annyi örömet is okoz. S meg is tanulja a beszélést rövid egy esztendő lefolyása alatt, az 1 ½ éves kortól a 2½ éves korig.

A gyermek $2\frac{1}{2}$ éves korában már ki tudja magát fejezni, *tud beszélni*. Ezzel a tudással a gyermek föléje emelkedett minden állatnak, *az emberi társadalom tagjává lett*. Közölni tudja nemcsak az érzelmeit és akaratát, mint az állat, hanem a *gondolatait* is. A járnai tanulóssal az akarat, a beszélni tanulóssal pedig *az emberi értelem vált szabaddá*. Ezentúl az emberi gondolat a hanghullámok útján repülhet messze, messze, a végtelen térben.

A beszéd megtanulása óriási hatással van az értelemre is. Ez a kettő együtt jár. Az értelmi fejlődésben az *emlékezetnek a megkötöttségéből való fölszabadulása* okozza a korszakos változást. A csecsemő eddig is emlékezett, de emlékezete a külső benyomásokhoz volt kötve. Felismerte anyját, apját, hozzátartozóját. Ebben a felismerésben már emlékezet, de csak a benyomáshoz fűződő, a benyomás által földézett emlékezet van. Igaz, hogy ha szülőjét nem látja, akkor is él benne valamely homályos emlékezet, a tudat alatt. Azonban a kis gyermek ezt a homályos emlékezetet felidézni nem tudja, amiként az állat sem tudja.

A beszélő gyermekét megfigyelő szülő azonban érdekes tapasztalathoz juthat. Az atya elküldi két és fél éves gyermekét anyjával az állatkertbe. Az ebédnél: „Papa! Elefánt oroszlán”, íme, a szabad emlékezet. A gyermek a benyomástól függetlenül tudja visszaidézni képzeteit. Elmesélte, amit látott.

De a beszéd egyébként is lényegesen hat az elme fejlődésére. Felidézi a magasabbrendű *figyelmet*, azt, amelyet szellemi érzékszervünk, a *látás* irányít. Ezt megfigyelheti az anyja, ha két éves gyermekét körülhordozza a szobában, vagy a kertben. A kis gyermek rámutat a tárgyakra: „Ez, mi ez?” „Mi ez az?” A gyermek érdeklődésének vége-hossza nincs. Figyel mindenre s mindennek tudni akarja a nevét. Mennyi örömet nyújt a szülőnek a gyermek szellemi nyiladozása!

A beszédnek s a beszéddel kapcsolatos lelki működéseknek eredménye az *öntudat* kifejlődése. Mondjuk konkrétebb formában: az *önérzet* kifejlődése. Az öntudat kialakulása jelének tartják az *én* személyes névmás használatát, pl: „Éhes vagyok”. Ez azonban bizonytalan meghatározás, mert a gyermek az első személyt pusztán utánzásból is használhatja. Biztosabb jele az öntu-

dalnak az önértet kialakultsága. „Én jó vagyok.” „Én be veszem az orvosságot.” „Nem én pipiltem oda.” „Te rossz vagy.” „Azt ne tessék nekem mondani, jönnek a bűk. Azt a Mamának mondja.” Az önértet együtt jár az öntudattal s az önértet megjelenése könnyebben konstatálható, mint az elvont öntudaté.

Az öntudat megjelenése korszakot jelent a gyermek életében. Gondoljuk el, mit jelent az önmaga értékének érzése. Jelenti a fejlődni, az előhaladni akarást. Jelenti ezt a felfogást: Én már vagyok valami, de több akarok lenni. Az önértet megjelenése pedagógiai szempontból megbecsülhetetlenül hasznos jelenség. Ha az önértet kifejlődött, akkor a nevelő, úgyszólván azt teheti a gyermekkel, ami neki tetszik. „Mancika jó kislány, beveszi az orvosságot.” „Bubi már nagy fiú, tud tovább is gyalogolni.” „Lilike jó kislány, ide hozza nekem az ágyhoz a cipőmet.” „Nikike jó fiú, nem teszi az ujját a szájába.” Hogy a gyermek ebben a korban vezethető legyen, erre nagy szüksége van a nevelőnek.

Ugyanis az öntudattal együtt kifejlődik ebben a korban az *önzés* érzelme. Ez az érzés sok gondot okoz a nevelőnek. A gyermek ebben a korban határtalanul önző, mert nem korlátozza azt az értelem, a belátás. A gyermek önzése valósággal kíméletlen a felnőttekkel, más gyermekekkel szemben. De azért ne haragudjunk a gyermekre, mert az önzés a *fejlődés ösztöne*. öntudata őt fejlődésre serkenti s meg akar mindent szerezni, amit ő a testi, sőt a lelki fejlődéséhez is szükségesnek gondol, de elkerülni is óhajtja, amit ártalmasnak gondol. Ez a határtalan önzés, amely eltart néha 1-2 esztendeig is, állandó összeütközések kútforrása szülő és gyermeke között.

Ebben a korban, 2½-3½ év, szoktak panaszkodni a szülők a gyermekre. „Rossz a kicsi fiam.” Erről a rosszaságról külön szölok. Ezért itt csupán azt a paradoxont emelem ki, hogy a gyermek rosszaságát éppen a nevelői hatások váltják ki. A gyermek fél a büntetéstől, azért alattomos, hazudik, a gyermek (szerinte jogos) kívánságát nem teljesítik, ezért haragszik, macakskodik, ordít. Valóban nehéz idő. A szülő elveszítheti a csatát: mindent megenged, ami nagy baj. Vagy indulatos szigorúsággal elidegeníti magától a gyermeket s elnyomja akarátát.

Ez is baj. Csak az angyali türelem és nyugalom segíthet a bajon.

Bizonyos, hogy a 2½-3 éves az ember fejlődésének egyik legérdekesebb, legtartalmasabb, mondhatjuk, a legfontosabb korszaka. Ekkor megy végbe az ember testi és lelki fejlődésének megalapozása.

JÁTÉKOK KORA, 3-8 ÉVIG.

A testi és lelki fejlődés első nehézségeinek leküzdése után jut a gyermek fejlődésének legkedvesebb, legrokonszenvesebb korszakába, amelyet a gyermekek ezen kori fő foglalkozásánál fogva leghelyesebben játékos kornak nevezhetünk. A gyermek játszik és játszik s még a komoly munkából is ártatlan játékot csinál. A gyermek ekkor vidám életet él és kivan is maga körül. A gyermek ártatlan és jóhiszemű. Minden felnőttet jónak, bátornak, dereknek, igazságosnak gondol. Ha a 2½-3½ éves gyermek életkorát pesszimiztikusnak fogjuk fel, akkor bátran mondhatjuk a 3-8 éves gyermek életét optimisztikusnak.

Ha vizsgáljuk a gyermek ezen életkorát, arra az eredményre jutunk, hogy annak menetében kisebb életszakaszokat lehet megkülönböztetni, amelyekben fejlődéstani különbségek vannak. Valamennyinek közös vonása *a játékoság, a körülvevő életnek fantáziás felfogása és a szubjektivizmus*. Ez a három vonás szorosan függ össze egymással s az egész életkor egységes alapjául szolgál s visszatükrözteti a gyermek felfogását a külvilágról.

Amint a gyermek önérzete kifejlődött, azonnal mutatkozik benne egy másik akarati törekvés, *a megélni akarás a természetben s az érvényesülés vágya a társadalomban*. Mindenesetre az egyén jogosult törekvése mindakettő: megélni és a társadalom tagjává válni, ehhez nincs kellő természeti és társadalmi tapasztalata. Tud hallomásból a szüleitől s a természetben való forogólásból. Ezt a homályos élettapasztalatot kiegészíti, kiszínezi. Ebben a felfogásban benne van a gyermek öröme, kedve. Nem a szomorúságot látja és keresi a társadalomban és a természetben, hanem az ő vidámságra való hajlamát. Azt a törekvését

látjuk megnyilvánulni, hogy ő szeressen mindenkit s őt szeresse mindenki. Egyszerűen a gyermek játékos fantáziájának a forrása az ő optimisztikus érzélelvilága.

Azonban a gyermek érvényesülésvágya nem egyformán nyilvánul meg ezen öt éves életkorszakban. E szerint három alkorszakot különböztetünk meg:

- a) Az illuziójátékok kora, 3-4 év.
- b) Az utánzó játékok kora, 5-6 év.
- c) A reális játékok kora, 7-8 év.

Az illuziójátékok kora 3-4 év. Az összes játékok alapja az *utánzó ösztön*. Az utánzó ösztön indítja a gyermeket az élettapasztalatok szerzésére s ez készteti arra is, hogy a gyermek az élettapasztalatoknak leegyszerűsített formát adjon önmagában s ez készteti őt arra is, hogy a kis fantáziaképeket *életté* változtassa át. Ő maga él, azt akarja, hogy éljenek az ő fantáziaképei is. A 3-4 éves gyermek képzelődéseit jellemzi a *teljes beleélés*.

A 3 éves 10 hónapos gyermek tapasztalja, hogy az anyja húst vásárol. Oda megy apjához: „Játszunk mészárszéket!” „Jól” Ezzel a kislány a sarokba megy s azt mondja: „Bácsi adjon húst!” „Itt van.” Vissza megy az apjához s azt mondja: „Itt a hús!” Kezébe nyomja a semmit. Az apában volt annyi pedagógiai tapintat, hogy nem rontotta el az illúziót. Visszaadta a semmit a lányának: „Vidd el anyádnak, úgy is szeret ilyenekkel foglalkozni.” Vagy: Egy kocsis kislánya bepólyázta az apja hatalmas csizmáját s babusgatta. Idősebb testvére lármázott mellette. „Hallgass te Mari, mert fölébresztöd a kisgyerököt!” Scupin gyermekpszichológus 3 éves kislány kereskedőt játszott az apjával. A kislány pénzt hoz s a semmit a kezébe olvassa. „Hisz nincs itt semmi!” Mondja az apja. „De van!” Kiáltja a fiú. Az illúzió játékokban látjuk az életnek, a bios-nak erejét. Való életet akar már a 3-4 éves gyermek is.

2. AZ UTÁNZÓ JÁTÉKOK KORA.

5-6 év. Ebben az időben éri el virágzását a gyermek játékos kora. A kis gyermek természeti és társadalmi köre tetemesen bővül és mélyül. A gyermekben ilyenkor már felcsillan az önálló cselekvés vágya. Ha segíteni akarnak az öltözködésben,

makacsul válaszolja: „Magam, magam!” Továbbá a gyermeknek a fantáziás, szubjektív érdeklődése már objektív, tapasztalatszerzésre irányuló érdeklődéssel párosul. A 4-5 évében fellép a „miért”-korszak. A gyermek kérdezi mindennek az okát és célját. Persze ez legtöbbször csak ösztönös föllendülése a tudásvágynak és nem a valóság megismerésére irányuló törekvés. Legtöbbszörre megelégszik, ha az ő fantáziáját elégítik ki s nem a tudásvágyát. Kétségtelen, hogy ekkor már nemcsak játszani akar a képzeletével, hanem tudni is akar. Az ő beleélő megelevenítő fantáziája már nem működik oly tökéletes módon, mint a 3-4 éves korban, az illúziók korában. A 6 éves fiúcska 7 éves társával főzni akar. Befőttes üvegeket kerítenek, amibe homokot tesznek, vizet öntenek s azután dióbarkát kevernek bele. „Nagyszerű, éljen! Pezsgő! Mancika meg is issza!” (4 éves testvérkéje.) Ők is csinálnak pezsgőt egész fantasztikus módon, de már nem hiszik el. Mindazáltal az 5-6 éves gyermeknek is az esik legjobban, ha elhiteti, hogy valóság az ő játéka s ő sem szereti, ha kizökkentik ebből a boldog hitből.

Játékai is már olyanok, amelyek tárgyi tapasztalatokat feltételeznek. Játékainak tárgyai az emberi foglalkozások: vadászat, lovaglás, kocsizás, lólegeltetés, utazás gőzösnön, autón, kocsin, szobatarítás, gyógyítás, ruhavarrás, cipővarrás, esküvő játék stb. E játékok teljes felvilágosítást nyújtanak a gyermek érdeklődési köréről, jószívéről, kegyetlenségéről, igazságszereteteről, jóhiszeműségéről és kicsiny raffinériájáról, egyszóval az ő egyéni lelki mivoltáról. Ha meg akarod ismerni gyermekedet, figyeld meg játékait. Sőt a mély megfigyelő a gyermek jövőjét is megsegítheti játékaiban.

Azzal, amit mondtunk, egyáltalán nincs kimerítve ezen kor biológiai jelentősége. A kis gyermekben, mikor játszik, egy ősi ösztön dolgozik: az alkalmazkodás ösztöne, alkalmazkodni első sorban a családi élethez s közvetve a természeti és társadalmi környezethez. A fő feladat nála a családi életbe való beleélés, a külső környezetbe való beleélés csak a családi élet útján megy végbe. Az 5-6 éves korban válik a gyermek igazán a család tagjává. A családdal együtt örül és gondolkodik. A gyermek ekkor már érzi a maga szükségleteit, de tudja azt is, hogy képtelen azokat megszerezni. A maga tehetetlenségében a felnőttekhez, a

szüleikhez vonzódnak. Azokat szereti, boldog velük, csak egyet kíván tőlük viszonzásul, hogy őt is szeressék. Mily boldog időszak ez a gyermeknek és családnak! Vannak lények, akiket a gyermek minden kötelességre való gondolás nélkül szeretethet. Viszont vannak lények, akikben a szülők igaz, közvetlen, őszinte igaz szeretetre találnak. Mily boldog is ebben a korban a családi élet! Vidámság, hangos kacagás, játék odahaza, ölelés, csók, hízogató simogatás, a gyermek részéről, „Rózsafelhők” ezek az emberi élet egén.

Tévedés volna azt hinni, hogy a családi életbe való beleélés tisztán csak a szülők iránti szeretetnek ösztönös következménye. Van ennek mély erkölcsi oka is. A természet ezt a kort egy erénnyel ékesítette fel, az engedelmeccséggel. Természetes ékesége ez a gyermeknek, az ő tehetetlenségének következménye. Ebben a korban az engedelmeccség természetes kötelesség. A gyermekben a „jósnak” csak egy erkölcsi mértéke van: az engedelmeccség. „Lili rossz, mert nem veszi be az orvosságot” „Én jó vagyok, mert megeszem a levest.” „Te rossz fiú vagy, mert nem akarod megenni a ribizlit.” A kis gyermek engedelmeccs, mert erre a természet készíti. A gyermek az engedelmeccsége révén, a tehetetlenségéből kifolyólag sajátítja el ebben a korban a családi erényeket, gondolkodást, természetesen a hibákat is. A 6-7 éves gyermek a családi életfelfogás, erények, hibák hű tükré. Ezt kell szem előtt tartaniok a szülőknek.

3. A REÁLIS JÁTÉKOK KORA, 7-8 ÉV.

Átmenet a reális korhoz. A gyermek még mindig az ő fantáziás világát éli, főoglalkozása a képzeleti utánzó játék. De ezek a játékok mindinkább közelednek a való élethez s mindinkább felveszik a társadalmi élet képét. A gyermek nem adja fel az illúzióit, de megkívánja, hogy a játékban minél több legyen a való élethez. Szereti a katonajátékot és kívánja, hogy legyen csapata s a csapatnak legyen puskája, kardja. Szereti az iskolajátékot, legyen abban az iskolában gyereksereg, tanító, pálcával a kezében. Szereti a családot játszani, legyen abban űr s engedelmeccs feleség. Hangsúlyozzuk, hogy e realitások nem akadályai annak, hogy a gyermekben ne legyenek játék közben

illúziók. A 8 éves gyermek a partról beleugrik a gödörbe és csinálja az úszó mozdulatokat s mondja társának: „Gyere te is úszni!” Iskolából tudjuk, hogy az első osztályban megelégszenek a gyermekek azzal, hogy elméletileg készítik az asztalt s csupán a mozdulatokat utánozzák, de a második osztályban málnem elégíti ki őket ez a játék, valóságos asztalt kívannak összeácsolni. A fővárosi lélektani laboratóriumban végzett vizsgálatokból tudjuk, hogy ebben a korban már meg kell különböztetni a játékos cselekvésektől a gyakorlati cselekvéseket s ez utóbbiak hamarabb válnak reálisokká, mint a képzeletből származó mozdulatok.

A reális gondolkodás korszaka, 9-10 évig. Amint látjuk, a gyermek fejlődése a játékos korból a reális korba nem történik átmenet nélkül, mégis a legtöbb esetben eléggé szembeszökő az. A 9 éves korban gyorsan foszlanak le a gyerekekről a sokszor művészi formát öltő játékok, a szülőktől vagy más felnőttektől elsajátított szellemes megjegyzések, úgy, hogy a szülő bosszankodva; mondja: „Megbutult a fiam.” Dehogyan butult, hanem a fejlődésnek új korszakába lépett, egy reálisan és gyakorlatilag cselekvő és gondolkodó korba. Tízen az átváltozáson nem búsulni kell, hanem örülni.

Ennek a kornak nagy biológiai jelentősége van. A gyermek most már ha nem is céltudatosan, de ösztönösen törekszik az önállóságra. A gyermek arra törekszik, hogy önállóan szerezze meg a maga életszükségleteit s meg is szerezné azokat, ha erkölcsi akadályokba nem ütköznék. Ha már ezt nem teheti, mégis önállósítani szeretné magát a szüleitől, és a felnőttektől. A 9-12 éves gyermek ellen gyakran felmerül az a nem jogosulatlan panasz, hogy „nem szeret már a gyermekünk”. Modora hidegebbé vált s bizonyos követelődzésekkel áll elő, sokszor ellentmond, a maga esze szerint akar eljárni, az apjának és anyjának szava nem olyan szent már előtte, mint annak előtte. Ezek mind az önállóságra törekvés jelei s a sexuális érzés titokzatos tudatalatti megmozdulásából származnak. Mert tudni kell azt, hogy amennyire sok baj okozója a sexuális érzés, épp annyira erős hajtókereke az egyéni önállóságnak.

Azután egy másik jelenség is feltűnhetik a szülőknek, ami a függetlenülés érzésével szorosan függ egybe: az egyenlő korú-

akkal való társas érintkezés keresése. Pajtásokat keres, annyira, hogy velük titkos társaságokat is hajlandó kötni. Velük belső, erkölcsi vonatkozásba lép. Most már nem elégszik meg a szülők-től kapott erkölcsökkel, hanem a gyermektársak maguk között önálló erkölcsi felfogást fejlesztenek ki.

A gyermekerkölcseket a titkos társaságok révén tanulmány tárgyává tettem: egymás segítése, titoktartás, árulás bűne, a vezető tekintélyének föltétlen elismerése, kötelesség és szótartás a közösséggel szemben, a közösen hozott szabályok megtartása. Látjuk, hogy oly érzések fektetődnek le a gyermekek társaságaiban, amelyek később biztos alapjául szolgálnak a társadalmi életnek. Ha nem is szabad ebben a korban a gyermeket szabad-jára engedni, mégis súlyos hiba őt elvonni a gyermektársaktól.

Az önállóságra való törekvéssel együtt jár az értelem átalakulása. A vonzó, megnyerő fantázia helyébe kifejlődnek oly reális képességek, amelyek az életben kenyeret adnak, ezek a megfigyelő és kombináló képességek és a jó emlékezet. Az eddig szubjektív vagy Yunggal együtt mondjuk, önmaga felé fordult, intravertált gyermek átalakul a külvilággal törődő, extravertált egyénné. Fő törekvése megfigyelni mindent, ami a környezetben, különösen a természetben történik. A családban élő gyermek 9 éves korában természeti ténnyé alakul át. Érdeklődése a természet felé fordul. Nincs az a kicsiség a természetben, amely őt ne érdekelné. Egy fiúnak mutatok egy kerek kavicsot, válasza: „Jaj beh érdekes!” Egy fataplót: „Jaj beh érdekes!” Egy kankalin virágot: „Jaj beh érdekes!” A gyermek 9-12 éves korában is lelkesedik, csak egészen más iránt, mint 6 éves korában.

A természeti, a gazdasági, a kereskedelmi, a közlekedési, egyáltalán a reális világ konkrét tényei érdeklik. Neki sem költői, sem elvont dolog nem kell. A gyermek a konkrét megfigyelések körében biztosnak érzi magát s e tekintetben a felnőttekkel szemben is bizony, igen sokszor a gyermeknek van igaza. A gyermek jól megfigyel és arra jól is emlékszik. Gondolkodása biztos és logikus. A 9-12 éves gyermeket általában a száraz objektivitás jellemzi. Ez a tanulásnak, a konkrét ismeretek elsajátításának kora. Ezen kor a gyakorlati élet szempontjából igen fontos, beköszöntését üdvözölni kell s mindent el kell követni ^{úgy} a családban, mint az iskolában, hogy a gyermeknek ez a

konkrét ismeretszerző tulajdonsága minél teljesebben bontakozzék ki. Elnyomni világért sem szabad. Károsan hatnak akkor a gyermek fejlődésére:

a sexuális olvasmányok, a korai pubertás, a becéző nevelés, a túltengő érzelmi élet, az elvont dolgokkal való foglalkoztatás, a sok elvont olvasmány.

Valamint a játékos korban tettük, itt is három alkorszakot különböztetünk meg:

1. Az objektív érdeklődés kora, 9-10 év.
2. A gyakorlatiasság kora, 11-12 év.
3. A sexuális átalakulás kora, 13-14 év.

1. Az objektív érdeklődés kora, 9-10 év. A természet bölcsességéhez tartozik, hogy fokozatosan teszi képessé a gyermeket a természetben való érvényesülésre. A 9-10 éves korban megelégszik azzal, hogy az érdeklődés érzelmét támasztja fel a gyermekben a természet és a külső világ iránt. Ezt az érdeklődést a játékos kor szubjektív jellegű érdeklődésétől, objektív érdeklődésnek nevezzük. Nem azért megy ki a 9 éves gyermek a szűrűre, mint azelőtt három évvel, hogy a kazlakon bukfencezzék, hanem hogy végig nézze a cséplőgépet, a kézi rosta működését, az asztag, kazalkészítést, a mezőn a kaszálást, az aratást, a kovácműhelyben a patkókészítést, a fazekas műhelyben a fazék-készítést. Ekkor ébred fel a gyermekben a gyűjtő szenvedély. Egyszerűen megtanul a gyermek nyitott szemmel járni, mindent megfigyelni s elméjében elraktározni a jövő számára.

Ekkor két nagy ajándékot kap a gyermek a természettől, a megfigyelő és az emlékező képességet. Ezzel a két tulajdonsággal alapozódik meg a továbbhaladás útja. A legfőbb feladata a nevelőnek és oktatónak, mindent elkövetni az ismeretgyarapodásáért, nem a könyv, hanem a szabad megfigyelés útján. Elvünk legyen nem a lecketanulás, hanem a természetmegfigyelés.

2. A gyakorlatiasság kora, 11-12. év. Míg a gyermek a 9-10 éves korban mint passzív néző viselkedik a külvilággal szemben, addig a 11 éves korban megváltozik a helyzet. A fejlődés és gyakorlás folyamán megerősödnek a gyermek izmai, ezzel együtt megnövekedik önbizalma. Ekkor már nem elégszik meg

azzal, hogy passzív szemlélője legyen a külső világnak. Nagy aktivitása arra indítja őt, hogy részese legyen a természet munkájának, érvényesülni akar a külvilágban, magát hasznossá tenni társai, a felnőttek előtt, ekkor már a természetet nem csupán megismerni, hanem meghódítani is akarja. Gyakorlati célokat tűz ki, pl. móló készítése a Balatonon, rakétakészítés, a székek megreparálása odahaza, labda-, sárkánykészítés, repülni képes repülőgép elkészítése s több-kevesebb kitartással keresztül is viszi célját. Munkájuk együttes, még gyakrabban közös. Megtanulnak vállalva dolgozni. E közben bizonyos szellem alakul ki a gyermekben, a gyakorlatias gondolkodás szelleme. Ez a praktikus kor. Főleg azt becsüli a gyermek, ami hasznos. Amint o cserkészet is bizonyítja, az ideális erkölcsi célokból is az érdekl, ami neki konkrét módon hasznos, vízhordás, főzés, sátor-készítés.

Az elmebeli képességek közül ekkor már egy fokkal magasabb képesség, a kombináló tehetség fejlődik ki, tovább egy társadalmi jelenség, a szervező és vezető erő. A játékok között a küzdő játékok és a sport viszik a fő szerepet. Amit megbecsül magában és társaiban, a testi erő és ügyesség. Az ügyetlenséggel szemben szigorú, sőt kegyetlen. A lassú, éhletetlen ember számára nincs mentség.

Ebben a korban a fő célunk legyen: a munka elvét belevinni a nevelésbe és oktatásba. A munkára kell lehetőséget adni a gyermeknek, az iskolában a munkát tenni az oktatás központjává. Ennek kapcsán tanuljon meg tervezni, rajzolni, számolni, sőt kereskedni is. Olyan embert kell nevelnünk, aki a munkát megbecsüli és hasznosítani tudja.

3. A sexuális átalakulás kora, 13-14 év. Habár 13 év körül a gyermekben mélyreható változások indulnak meg, értelmi fejlődés főiránya ugyanaz marad. A gyermek figyelmét ebben a korban még mindig a konkrét tényekre irányítja. Ezeket fogja fel leginkább s ezekkel fejezi ki gondolatait. Azonban kétségtelen, hogy a gyermek ebben a korban az átmeneti állapot képét mutatja. Az elvont fogalmak iránt nagyobb fogékonyságot mutat, mint eddig s a 14 éves kor után az elvont gondolkodás fokozatosan legyőzi a gyermeki konkrét gondolkodást s az elme fő műveletévé válik.

A legmélyrehatóbb átváltozásokat a sexuális érzések megjelenése a gyermek testi és erkölcsi életében hozzák létre. A test a fiúknál a 14 éves kor körül, a lányoknál a 13 éves korban gyorsan fejlődni kezd s a sexualitás nagyon homályos érzések formájában megjelenik. A közeledés vágya a másik nem iránt bizonytalan, homályos és erőtelens a kielégítést is csak önmagán meri elvégezni. Vagy méginkább a pornográf irodalomban keresi a kielégülést, a homályos ismeretlen világ megismerését.

De a társadalommal szemben is ilyen bizonytalanul s tapogatózva viseli magát a gyermek. Figyelme kezd a társadalom felé fordulni, de ennek az érzésnek a következménye, hogy még inkább elidegenedik a nagy társadalomtól, és hogy eddigi közömbös érzését a dac érzése váltja fel. Másrészt valami homályos vágy kergeti kifelé a társadalomba a gyermeket. A 13-14 éves korban gyakoriak a szülői háztól vagy a nevelőintézetből a szökések. Vagy legalább menni, kirándulni óhajtanak messze s a bokrok között maguknak otthont teremteni.

De egy másik nevezetes fejlődésbe is belekerül a gyermek. A sexuális hatásokkal járó fájdalmas és kéjes s egyéb zavar-gásos érzések az eddigi teljesen objektív, praktikus gyermek figyelmét önmaga felé tereli. Többet foglalkozik önmagával, mint az előtt. Céljai, cselekedetei határozott formákat kezdenek ölteni. A gyermek jelleme mindinkább egyéni jelleget ölt. A 13-14 éves korban kezd a gyermek jelleme egyénivé alakulni át. A 13-14 éves korban új fejlődési irány alapjai rakodnak le. A szülők azonban nem lehetnek eléggé vigyázók a gyermekükre, nehogy a tapasztalatlan gyermek az új világ felé tett lépésében súlyos károkat ne okozzon önmagának.

AZ IFJÚKOR, 15-20 ÉVIG.

Ez a mű bizonyosan fog hozni a gyermek fejlődésének ezen legkritikusabb koráról ismertetéseket, azért erről csak röviden emlékezem meg, annyira, amennyit ezen rövid fejlődés-tan teljes egészé kiegészítése megkövetel.

Itt nem követjük a többi életkorok leírásainál követett eljá-rást, amely szerint bevezetésül ismertettük és jellemeztük az

egész korszak általános képét s azután vettük az alkorszakot, 2-2 évi fejlődésturnusokra felosztva. Itt is meg lehet tenni a 2-2 éves beosztást, azonban az első alkorszak, a serdülés kora annyira elüt a többitől, hogy azt legjobb külön tárgyalni. E szerint ezen kor felosztása lesz:

1. Serdülés kora, 15-16 év.
2. Nemi érés kora, 11-18 év.
3. Ifjú kor, 19-20 év.

1. A serdülés kora, 15-16 év. A 13-14 éves előkészítő kor elhagyása után az ifjú a 15-16. évébe lép be a tulajdonképpeni serdülés korszakába. Ez a kor a legnehezebb, legküzdelmesebb kor (a leányokra nézve 14-15 év) az ifjúra nézve.

A 15-16 éves korban a nemi érés hatása már sokkal erősebb, mint a 13--14 éves korban. A test gyors növésnek indul, fellép a testi gyengeség, fáradékonyság. Az idegrendszer izgalmai következtében erős vágyak, indulatok támadnak. Erősebb a nemi vágy s általában izgatottabb az ifjú hangulata.

Erkölcsei életében hajlamossá válik kilendülésekre, abnormitásokra. Megerősödik az élvezetvágy s ilyen kilendülések, abnormitások gyakoriak: moziba, kávéházba, kocsmába járás, bor- és sörivás, éccakázás, szervezett lopások, előfordulnak rablások is, szökés, kóborlás, kalandvágy, utazásvágy. Ezek mind a magát szabadon érző ifjú élvezetei, amelyekkel a felnőtteket utánozza.

Habár ezek elég gyakori esetek, mégsem általánosak. Azok a sajátságok a mindennapiak, amelyek az ifjú én-jéből következnek. Az ifjúnak általános vonása e korban a pathetizmus. A társadalomból, a történelemből kiválogatja a hős alakokat s azokért rajong s magát is hősnek, lovagnak képzele, nagy tettekre vágyik, nagy tornász, nagy sportember, vívónak, aki mindenkét legyőz, lever. Ezen az érzésen bizonyára minden fiatalember átesik. Ez az érzés a társadalmi hatás és érzés eredménye. Az ifjú a társadalomban érvényesülni, kitűnni szeretne, de ezt csak képzeletben tudja elérni.

Ezzel függ össze a regényesség szeretete, a titokzatosság, a misztikum felé vonzódás, a titkos összebeszélésekben, találkozásokban, összeesküvésekben való részvétel.

A serdülő ifjában két ellentétes érzés küzd egymással, a nemi ösztön és a társadalmi ösztön, tehát egy önző és egy önzetlen érzés. A nemi ösztönt hatalmas belső testi erők kergetik, a belső kiválasztó szervek (endokrin mirigyek) működése, amelyek tartalmukkal (hormonok) a vért különböző tevékenységekre, a nemi tevékenységekre is izgatják. De a társadalmi érzés is kap segítséget az értelemben. Az értelmi működésben valószínűleg szintén a megváltozott vérműködés hatása alatt az elvont gondolkodás válik úrrá a konkrét felett. Az ifjú képessé válik az elvont társadalmi eszmék felfogására s azokért, mint misztikus eszmékért lelkesedik. Ez a rajongás a lelkét ideális irányban vezeti. A két irány között folytonos harc van. Ha az ifjú testi élete egészséges s a nevelői hatások is megerősítették ellenálló képességét, akkor győz a nemes irány. A 16 éves ifjú a kiállott tévelygések után az apja elé áll: „Megmutatom apám, hogy kitűnően l eszem le az érettségit!” Úgy is lett. Ma az az ifjú a társadalomnak egyik érdemes tagja.

Ne felejtsek el a szülők és nevelők, hogy ezt a hatást a társadalmi érzések felülkerekedésének köszönhetjük. De azt is szem előtt kell tartani, hogy a 15-16 éves ifjú ellenálló képesége csekély s a kompániák könnyen döntik végveszélybe az ifjút. Végül arra figyelmeztetem a tanár urakat, hogy éppen az ifjúság legértékesebb tagjai válnak a rossz osztályzatok vagy egyéb büntetések hatása alatt öngyilkosokká s a tanárok feladata ezen ifjak megmentése az élet számára.

2. A nemi érés kora, 17-18 év. A serdülés küzdelmes éveit után az ifjú belép a – legénykorba. Válla megszélesedik, mellkasa kidomborodik, csontjai s izmai megerősödnek, hangja elmélyül s a nők is felveszik természetükön a másodlagos sexualis vonásokat. Az ifjú magatartása is megváltozik. Elveszti mozdulatainak gyermekes elevenségét. A mozdulatokon az önuralom hatása, az önszabályozottság látszik meg, mérsékeltek, kimértek, tetteire készen állanak. Egyszóval az ifjú magatartása férfias lett, a leányé pedig nagylányos. Meglátszik mindkét nemű ifjún, ha tesz valamit, annak következményei lesznek magára és másokra nézve. Ezek a változások összefüggnek azzal, hogy a nemi szervek az érés állapotába kerülnek, alkalmasak termékenyíteni és termékenyülni.

Az ifjak fejlődése ebben a korban nyugvó ponthoz jut. Magatartásukon az előbbi kor izgalmával szemben higgadság vesz erőt, józanak, sőt néha túlságosan azok. Tisztában vannak a nemi élet következményeivel. Ők maguk küzdenek azok ellen. Jellemükben a belátás jut uralomra.

Ez a belátás nem más, mint a meggyarapodott értelmi erők uralma. Ez arra képesíti az ifjút, hogy mérlegelje önmagát s nézzen a jövőbe. Ilyenkor már látja az ifjú az élet problémáit. Képes erre, mert elvont gondolkodása ebben a korban (17-18 év) éri el tetőfokát. A 17-18 éves ifjú, ha egy kis hajlama van rá, filozofál, kritizál is. Ez a tulajdonság még általánosabb, mint a filozofálás. Mérlegeli magát, méginkább másokat. Tamáskodó. Semmit nem hisz el, amit neki be nem bizonyítanak. Ez a legtöbb esetben nem rosszindulat benne, mert a legtöbb esetben jó néven veszi, ha őt meggyőzik. Érveivel szemben érveket kivan.

De az ifjú vizsgálja önmagát is. Készülődik a nagy útra. Ez a kor inkább a meditálások, vizsgálódások, mint a tettek kora.

3. Az ifjúkor, 19-20 év. Ez a kor már minden tekintetben magán hordja a gyakorlatiasság lényegét. Ebben az időben már komoly előkészület történik az életre. A fiatalember már határozottan tör választott életpályája felé. Ezért áttér az önképzés és a szakszerű kiképzés útjára. Gondolkodásában a tiszta elvont iránnyal felhagy s áttér fokozatosan a konkrétebb irányra. Ezen konkrét irány és a gyermekkori konkrét gondolkodás között nagy különbség van. Elméleti, eszmei alapja van, amelyből öntudatos cselekvések születnek. Egyszóval megkezdődik az öntudatos fiatal cselekvések kora.

Nem volna helyes úgy határozni meg az ifjú ezen korát, mintha azt tisztán reális célok vezetnék. A társadalmi eszmék mind nagyobb erővel fogják meg az ifjú lelkét, amelyekért most már nemcsak lelkesedni, hanem cselekedni is kötelességének tartja. A szabadság eszméjének az ifjúság kebeléből kerülnek ki az igazi, önzetlen harcosai. Sőt, mint az Amerikai Egyesült Államok ifjúságának példája mutatja, az általános testvéresülés eszméje is onnan toborozza leglelkesebb híveit.

A családi életre való előkészület is megkezdődik ebben a korban. Ekkortájt szokott felébredni úgy az ifjú, mint a leány

lelkében az első komoly szerelem. Az ifjú férfi mindent elkövet, hogy megnyerje a nő vonzalmát s viszont. Az ifjú a férfiúi erejében, bátorságában, a mozgási határozottságban, férfiasságban keresi azt az arcánmot, amellyel hathat a nőre. A nő pedig a szépségével, bájával, kedvességével, szeretetreméltóságával, vagy modora ingerkedő voltával igyekszik meghódítani az ifjút. Megindul a férfi és a nő küzdelme a szerelemért a maga kimeríthetetlen változásaival, nehézségeivel, amelyeket az életkörülmények, az egyéni sajátosságok, jellemerők, jellemgyengeségek gördítenek az egyesülni óhajtok útjába. A szerelem a legizőbb érzelmé az embernek s a legnagyobb, legmerészebb tettek forrása. A szerelem Isten által adott, biológiai érzelmé s az addig fog élni, amíg van ember a világon. A küzdelem csak az egyesülésben talál kielégülést. Az egyesülésnek biológiai célja a család. A megnyugvást csak a családi élet hozza meg s az az örvedetes tudat, hogy íme van már folytatása a családi életnek. Megszületett az utód.